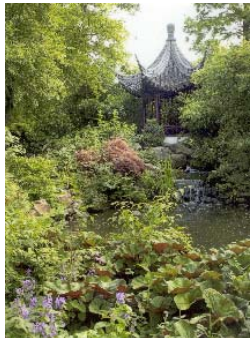

BELEIDSPLAN NVBT 2011 -2015

Beleidsplan NVBT 2010-2015

September 2010

1. Inleiding

De Nederlandse Vereniging van Botanische tuinen (NVBT) is een vereniging van Nederlandse plantentuinen die in 1998 is opgericht. De vereniging komt naast de [Stichting Nationale Plantencollectie](#) (SNP) voort uit de in 1988 opgerichte Stichting Nationale Plantentuinen. De SNP coördineert de plantencollecties in de diverse tuinen en bewaakt de kwaliteit van de collecties en de NVBT is de koepel van botanische tuinen, die zich inzetten voor het behoud van biodiversiteit van planten door een grote rijkdom aan soorten te vergaren, te kweken en te beheren en hun tuinen open te stellen voor een groot en divers publiek. Onze bezoekers kunnen zo genieten van de schoonheid van planten, hun kennis vergroten en het belang van planten voor de wereld/natuur ontdekken..

Er is een grote diversiteit onder de tuinen die zijn aangesloten bij de NVBT. Hieronder bevinden zich onder meer universitaire [botanische tuinen](#), niet-universitaire botanische tuinen, [arboreta](#) en [dierentuinen](#) met een botanische afdeling.

Per 1 januari 2010 telt de NVBT 20 leden (zie bijlage 1)

Dit beleidsplan is een vervolg op de beleidsnotitie van 2002.

Dit beleidsplan is opgesteld in 2010, op een moment in de menselijke geschiedenis waarin veel planten- en diersoorten in een versneld tempo aan het uitsterven zijn. De NVBT wil met haar werk een bijdrage leveren aan het tegengaan van dit dreigende verlies aan biodiversiteit. Ze kan dit doen doordat de aangesloten tuinen planten uit de hele wereld verzamelen en beschermen, waar de mens en alle andere soorten dieren van afhankelijk zijn. De tuinen bieden informatie over de planten en ontwikkelen educatieve programma's voor een breed publiek dat haar tuinen in groten getale bezoekt.

De botanische tuinen zijn bovenal ontmoetingsplaatsen voor mens en natuur, waar betrokkenheid van de mens bij de natuur vergroot kan worden.

De NVBT acht de tijd rijp om haar inhoudelijke rol versterkt op te pakken. De NVBT wil visie en leiderschap creëren en doorgeven aan haar leden.

De NVBT is een organisatie zonder winstoogmerk.

De botanische tuinen vervullen een belangrijke museale functie. Ze voldoen volledig aan de omschrijving van een museum, gegeven door het International Council of Museums (ICOM, 1991, herbevestigd in 2006). Volgens deze omschrijving is een museum een permanente instelling, in dienst van de gemeenschap en haar ontwikkeling toegankelijk voor het publiek, die de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van educatie en genoegen.

De NVBT is, evenals de SNP, lid van de Nederlandse Museumvereniging, sectie natuurhistorische musea.

Acht van de aangesloten tuinen zijn een geregistreerd museum; allen zijn lid van de Nederlandse Museumvereniging.

De bij de NVBT aangesloten botanische tuinen worden door ruim 4 miljoen bezoekers per jaar bezocht. Botanische tuinen bewerkstelligen zo met uiterst bescheiden middelen een maximum aan bezoekersaantallen en een grote bezoekerstevredenheid.

Missie NVBT

Het leveren van een bijdrage aan het behoud van biodiversiteit van planten in het kader van een duurzame wereld..

Om deze missie te realiseren committeren de leden zich aan criteria, die door een visitatiecommissie worden bekeken en in een gezamenlijke ledenvergadering worden besproken waarna op basis van stemming een lid kan toetreden. Voor tuinen die niet aan de criteria voldoen bestaat er een mogelijkheid om in een periode van drie jaar deze beter gestalte te geven en ter hertoetsing voor te leggen aan de visitatiecommissie en ledenvergadering.

De criteria zijn:

1. EEN LID IS EEN RECHTSPERSOON IN NEDERLAND, BIJVOORBEELD EEN STICHTING OF VERENIGING, OF VORMT DAARVAN EEN ONDERDEEL.
2. EEN LID HEEFT EEN LOCATIE MET EEN PLANTENCOLLECTIE DIE MET EEN BEPAALDE OPZET IS AANGELEGD OF INGERICHT, EN DIE ALS GEHEEL EEN TUIN VORMT.
3. EEN LID BEHEERT ONDER DESKUNDIGE LEIDING EEN OP NAAM GESTELDE PLANTENCOLLECTIE.
4. DE PLANTENCOLLECTIE BESTAAT IN Z'N GEHEEL OF TEN DELE UIT EEN VERZAMELING VAN BOTANISCHE SOORTEN.
5. EEN LID HEEFT EEN DUIDELIJK GEFORMULEERDE DOELSTELLING OP HET GEBIED VAN NATUUR- EN MILIEU-EDUCATIE.
6. EEN LID MOET ZICH AANTOONBAAR INSPANNEN OM EDUCATIEVE PROGRAMMA'S IN DE TUIN OF IN DIRECTE SAMENHANG MET DE TUIN TE REALISEREN.
- 7. EEN LID MOET ZICH AANTOONBAAR INSPANNEN VOOR NATUURBESCHERMING EN BEHOUD VAN BIODIVERSITEIT.**
8. EEN LID MOET DE IN ZIJN LOCATIE AANWEZIGE PLANTEN GEBRUIKEN VOOR DE REALISATIE VAN ZIJN DOELEN.
9. EEN LID MOET MINIMAAL EEN AANEENGESLOTEN PERIODE VAN ZES MAANDEN REGELMATIG OPEN ZIJN VOOR PUBLIEK.
10. EEN LID IS BEREID OM MET DE TUIEN DIE AANGESLOTEN ZIJN BIJ DE N.V.B.T. SAMEN TE WERKEN.
11. EEN LID IS BEREID OM ZICH ACTIEF IN TE ZETTEN VOOR DE N.V.B.T. MET DE ORGANISATIE VAN TENMINSTE EEN ACTIVITEIT TEN BEHOEVE VAN DE VERENIGING, OF EEN ACTIEVE ROL IN TENMINSTE ÉÉN COMMISSIE OF WERKGROEP VAN DE VERENIGING.
- 12. EEN LID ONDERSCHRIJFT EN HANDELT VOLGENS DE UITGANGSPUNTEN VAN DE INTENTIEVERKLARING "ACCESS & BENEFIT SHARING SYSTEM FOR BOTANIC GARDENS" VAN HET "EU CONSORTIUM OF NATIONAL NETWORKS OF BOTANIC GARDENS" EN IPEN (INTERNATIONAL NETWORK OF BOTANIC GARDENS).**

De visitatiecommissie wordt gekozen uit de algemene ledenvergadering en bestaat uit deskundigen op het terrein van educatie en botanie.

Doelen NVBT

Bijdragen aan het behoud van biodiversiteit van planten door:

1. Leden te faciliteren hun levende collecties planten uit te breiden, te verbeteren en wetenschappelijk te beheren door onder andere onderzoek, informatie uitwisseling, samenwerking en het organiseren van bijeenkomsten.
2. Leden te stimuleren hun (botanische en horticulturele) kennis verder te ontsluiten en voor bezoekers, collega instellingen en andere belanghebbenden (blijvend en meertalig) toegankelijk te maken, onder andere door gerichte educatieve programma's te ontwikkelen voor specifieke doelgroepen, rondleidingen te geven etc.
3. Laagdrempelig te zijn en de poorten open te hebben voor alle bezoekers: mensen uit alle verschillende culturen in Nederland, van alle leeftijden, met extra inzet voor scholieren en studenten. Via de schoonheid van de planten en de rust in de tuinen de mensen te verleiden en in aanraking te brengen met biodiversiteit.
4. Populaties van bedreigde plantensoorten (IUCN red list species en Nederlandse Rode Lijst soorten) te kweken, te behouden en te beschermen in de aangesloten tuinen ter behoud van wereldwijde biodiversiteit.
5. Het publiek te informeren over deze bedreigde plantensoorten (en over invasieven) en over de oorzaken daarvan en de rol die de mens daarin speelt.
6. De tuinen te stimuleren hun eigen bedrijfsvoering zo duurzaam mogelijk te maken en daarover adequaat te communiceren met de bezoekers van de tuinen.
7. De tuinen te stimuleren samenwerkingsverbanden met nationale en internationale natuurbeschermingsorganisaties te vormen om bescherming van bedreigde planten en het behoud van biodiversiteit op een brede schaal te verbeteren.
8. In internationaal kader via de BGCI bij te dragen aan de politieke lobby voor het behoud van wereldwijde biodiversiteit.
9. In het kader van de SNP wetenschappelijke kennis van de biologie (in het bijzonder taxonomie, systematiek, ecologie en horticultuur) in dienst te stellen van behoud en beheer van biodiversiteit en dit daar waar mogelijk te delen met anderen. Actieve verspreiding van kennis via de media naar het publiek (zie marketingplan NVBT).

Ad 2. Kennisverwerving en -overdracht

Het feit dat de biodiversiteit wereldwijd in toenemende mate onder druk staat, vormt voor botanische tuinen aanleiding om hun publieksfuncties te versterken. De tuinen tonen collecties levende planten, waarvan sommige zeer zeldzaam of bedreigd zijn. Het zaaien van kennis aangaande nijpende kwesties op het gebied van biodiversiteit is een belangrijke bijdrage die botanische tuinen kunnen leveren aan het behoud van biodiversiteit.

Door het zaaien van kennis via tentoonstellingen, workshops en educatieve programma's willen de botanische tuinen mensen bewust maken van hun verbinding met – en afhankelijkheid van – onze groene planeet.

Daarnaast het registreren en vastleggen van fenologische data, opdat de effecten van klimaatverandering beter en sneller inzichtelijk kunnen worden gemaakt voor individuele bedreigde soorten.

De botanische tuinen zijn de expertise centra waar het kweken van zeldzame bedreigde soorten in cultuur wordt vastgelegd en vervolgens beschikbaar wordt gemaakt voor natuurbehoud, soortbescherming en beleidsmakers.

Veel planten moeten door de klimaatsverandering migreren en ondervinden daarbij veelal onoverkomelijke barrières in ecologische zin. Botanische tuinen zijn daarom ook de plekken waar de kennis van nieuw in te richten kweekplekken kan worden gehaald of gerealiseerd, opdat er artificiële – door de mens gemaakte – verbindingen ontstaan om migratie barrières te overbruggen.

Ad 4. Biologische diversiteit

Op 5 juni 1992 werd bij de United Nations Conference on Environment and Development (UNCED), beter bekend als de Conferentie van Rio, Agenda 21 aangenomen. Deze agenda omvat ondermeer de "Convention on Biological Diversity", ofwel het Verdrag inzake Biologische Diversiteit. Dit Verdrag, vaak Biodiversiteitsverdrag genoemd, is op 29 december 1993 in werking getreden, nadat 50 landen toegetreden waren (UNEP, 1994). Het Biodiversiteitsverdrag is voor botanische tuinen van groot belang, omdat een belangrijk deel van de vaatplanten in hun collecties is vertegenwoordigd en deze collecties dus tevens een genenbankfunctie hebben. Daarmee dragen botanische tuinen bij aan het behoud van plantensoorten en hun genetische variatie.

Tijdens de Conferentie van de partijen inzake het Biodiversiteitsverdrag, in april 2002 te Den Haag, is onder voorzitterschap van gastland Nederland het Biodiversiteitsverdrag uitgebreid met de "*Global Strategy for Plant Conservation*" (Decision VI/9, COP 6). Voor botanische tuinen is target 8 van deze GSPC van belang. Met name hiervoor zullen de botanische tuinen wereldwijd zich moeten inspannen: *60% of threatened plant species in accessible ex-situ collections, preferably in the country of origin, and 10 percent of them included in recovery and restoration programmes*¹.

Onder *ex-situ* collecties van planten dient men veelal botanische tuinen te verstaan. Ogenscheinlijk dient elk land bij voorkeur zijn eigen botanische biodiversiteit te beschermen in eigen land. Tegelijk is het echter zo dat de landen met de hoogste

plantenrijkdom, de zogenaamde "megadiversiteitslanden", ook het kleinste aantal botanische tuinen hebben. Met andere woorden, de uitdaging voor individuele botanische tuinen in de megadiversiteitslanden is vele malen groter dan in de Westerse landen. Dit is weinig realistisch.

Voorlopig zal het zo moeten zijn dat de botanische tuinen in het Westen zich meer zullen moeten inspannen voor de bedreigde planten in de megadiversiteitslanden. Dit heeft dus ook voor de Nederlandse botanische tuinen gevolgen.

¹ Global Strategy for Plant Conservation. Published by the Secretariat of the Convention on Biological Diversity. 2002. ISBN 0 9539141 5, **From policy to action: the Global Strategy for Plant Conservation – a conservation success story, July 2010.**

Op dit moment is er nog steeds geen mondiaal overzicht van plantensoorten in *ex-situ* collecties. In Europees verband is inmiddels onder leiding van Botanic Gardens Conservation International (BGCI) afgesproken om een dergelijke inventarisatie af te ronden en een GAP-analyse uit te voeren.

Implementatie van het biodiversiteitsverdrag

In internationaal verband werken vertegenwoordigers van botanische tuinen sinds het eind van de negentiger jaren aan een vrijwillig model voor naleving van het Biodiversiteitsverdrag. Dit model, dat door het Duitse netwerk van botanische tuinen is ontwikkeld, en dat intussen de naam "International Plant Exchange Network" of IPEN genoemd wordt, bestaat uit een gesloten netwerk voor botanische tuinen, met als doel de intensieve uitwisseling van plantmateriaal met een minimum aan bureaucratie overeind te houden. Botanische Tuinen kunnen toegang krijgen tot dit gesloten netwerk door ondertekening van een Gedragscode, waarin die organisatie zich verplicht tot naleving van het verdrag en de bepalingen met betrekking tot het IPEN.

Vanuit BGCI-Nederland is in november 2001 hierover voor de Nederlandse botanische tuinen een workshop georganiseerd, waarbij het IPEN uitvoerig werd toegelicht. In november 2002 werd hierover een tweede workshop georganiseerd, waarbij 22 botanische tuinen, georganiseerd binnen de SNP en de NVBT, de Gedragscode ondertekend hebben.

In april 2003 werden de ondertekende Gedragscodes door een delegatie van de voorzitters van SNP, NVBT, werkgroep-NP, en het hoofd van BGCI-Nederland, officieel aangeboden aan de minister van LNV. Nederland is hiermee het eerste - en tot nu toe enige - land waar op een zo hoog politiek niveau aandacht voor en erkenning van deze vrijwillige en zelfopgelegde vorm van naleving is verkregen. Hiermee is Nederland opnieuw voortrekker voor de andere botanische tuinen in de wereld. Deze weg zal de NVBT ook in de toekomst blijven vervolgen.

In 2005 hebben de bij de CBD (Convention on Biological Diversity) aangesloten landen zich ten doel gesteld om in 2010 voor zover mogelijk een halt toe te roepen aan de snelheid waarmee biodiversiteit verloren gaat. De Europese Unie heeft in navolging daarvan besloten de achteruitgang zelfs geheel te willen stoppen in 2010. Dit is echter bij lange na niet gelukt. 2010 is uitgeroepen tot het jaar van de biodiversiteit. Ter gelegenheid hiervan is in Nederland de Coalitie Biodiversiteit opgericht om zoveel mogelijk activiteiten ter behoud van biodiversiteit te benutten.

In 2010 heeft een groot aantal tuinen van de NVBT zich aangesloten bij de coalitie biodiversiteit, waarmee ze hun actieve rol in het actieplan voor aandacht van biodiversiteit in Nederland ondersteunen (http://2010.biodiversiteit.nl/coalitie_2010_partners).

Ad 6 Duurzame bedrijfsvoering.

De NVBT is van mening dat botanische tuinen bij uitstek plekken zijn die zo duurzaam mogelijk moeten worden beheerd. Mede door toedoen van de mens staat immers de soortenrijkdom onder druk, onder andere door wereldwijde klimaatverandering, toename van consumptie en vervuiling. Er zijn schattingen die aangeven, dat het aantal soorten op aarde duizend keer sneller achteruitgaat dan volgens verwachting via natuurlijke afname zou geschieden. De tuinen willen zelf zo min mogelijk bijdragen aan deze achteruitgang en door voorbeelden van duurzame bedrijfsvoering hun bezoekers aan het denken zetten.

Ad 7. Netwerken.

Naast de samenwerking met lokale natuurterreinbeheerders, plantenverenigingen, scholen, universiteiten, musea en kunstkringen zijn er o.a. de volgende samenwerkingsverbanden met internationale en landelijk opererende (natuurbescherming) organisaties.

In 2010 bestaan de volgende samenwerkingsverbanden:

Organisatie	Botanische tuin
Bosgroep regionaal	Arboretum Poort-Bulten, Schovenhorst
CITES	Hortus botanicus Leiden, Diergaarde Blijdorp, Burgers' Zoo
Coalitie Biodiversiteit	Hortus botanicus Amsterdam, Hortus botanicus Leiden, Pinetum Blijdenstein [+ NVBT en SNP]
De 12 Landschappen	Oranjerie De Groene Parel, Arboretum Poort-Bulten, Domies Toen, Von Gimborn arboretum
European Endangered Species Programme	Diergaarde Blijdorp
Federatie voor Internationale Natuurbescherming (FIN)	Burger's Zoo
FLORON	Hortus botanicus Leiden, Botanische tuinen Universiteit Utrecht, Hortus botanicus Amsterdam, Diergaarde Blijdorp, Botanische tuin TU Delft, Domies Toen, Kruidentuin van het Nederlands Openlucht Museum, De Kruidhof Buitenpost, Botanische tuin Kerkrade, Hortus botanicus Vrije Universiteit Amsterdam, Arboretum Poort-Bulten
Future for Nature	Burger's Zoo
Goois Natuur Reservaat	Pinetum Blijdenstein
Greenpeace	Diergaarde Blijdorp
Groei- en bloei afdeling	Botanische tuin TU Delft, Arboretum Oudenbosch, Von Gimborn arboretum, Historische tuin Aalsmeer
International Tropical Conservation Foundation	Burger's Zoo
IUCN	Hortus botanicus Amsterdam, Burger's Zoo, Hortus botanicus Leiden
IVN	Burger's Zoo, Arboretum Oudenbosch, Von Gimborn arboretum, Kerkrade, Arboretum Poort-Bulten
Jeneverbesgilde	Diergaarde Blijdorp, Pinetum Blijdenstein
KNNV	Botanische tuin TU Delft, Von Gimborn arboretum
Lokale NME centra	Hortus botanicus Amsterdam, Botanische tuin TU Delft, Arboretum Poort-Bulten, Domies Toen, Arboretum Trompenburg, Kerkrade, Pinetum Blijdenstein
Ministerie LNV	Diergaarde Blijdorp, Botanische tuin TU Delft, Burgers' Zoo, Botanische tuinen Universiteit Utrecht
Nationaal Park	Diergaarde Blijdorp, Von Gimborn arboretum

Natuurmonumenten	Kruidentuin van het Nederlands Openlucht Museum, Pinetum Blijdenstein, Botanische tuin Kerkrade
NCB / Naturalis	Hortus botanicus Leiden
Negros Forest and Ecological Foundation	Diergaarde Blijdorp
NL - BIF / G-BIF	Hortus botanicus Leiden, Botanische tuin TU Delft, Botanische tuinen Universiteit Utrecht
Staatsbosbeheer	Arboretum Poort-Bulten, Botanische tuin TU Delft
Stichting Noordzee	Diergaarde Blijdorp
Stichting Oase	Domies Toen
Stichting Trésor	Botanische tuinen Universiteit Utrecht
Utrechtse Forten	Botanische tuinen Universiteit Utrecht
Vereniging Kust & Zee	Diergaarde Blijdorp
Vlinderstichting	Burger's Zoo, Arboretum Poort-Bulten
Voedsel - en Waren autoriteit	Botanische tuin TU Delft
Waddenvereniging	Diergaarde Blijdorp
WNF	Diergaarde Blijdorp, Burger's Zoo

Ad 8 BGCI

Dit gebeurt in nauwe samenwerking met de BGCI (Botanic Gardens Conservation International), de internationale koepel met meer dan 800 aangesloten botanische tuinen in 118 landen.

De BGCI formuleert haar missie en doelen als volgt:

1. bijdragen aan het behoud van plantensoorten door onderzoek en onderwijs zodat kennis en ervaring toegepast kunnen worden om het verlies aan plantensoorten tegen te gaan.
2. de essentiële rol van planten in ecosystemen benadrukken met inachtneming van internationale thema's als armoede, klimaatverandering en welzijn van de mens
3. mensen duidelijk maken dat behoud van plantensoorten essentieel is voor duurzame ontwikkeling.
4. via GSPC (Global Strategy for Plant Conservation) probeert de BGCI de politiek te beïnvloeden op een internationaal, nationaal, regionaal en lokaal niveau. Zij doet dit via publicaties, internationale bijeenkomsten en programma's ter bescherming van planten. Het belang hiervan is dat de GSPC op internationaal niveau meepraat over het behalen van de "Millenniumdoelen betreffende het behoud van wereldwijde biodiversiteit" geformuleerd door de Verenigde Naties (2000).

Ad 9 Kwaliteit

De kwaliteit van de plantencollecties van de tuinen wordt gegarandeerd door de SNP die het SNP keurmerk toekent aan de botanische collecties die daarvoor in aanmerking komen (zie beleidsnota SNP).

De NVBT stimuleert haar leden zoveel mogelijk collecties aan te melden bij SNP en het keurmerk te behalen. Leden van de SNP overlappen voor een groot deel met de bij de NVBT aangesloten tuinen.

De NVBT versterkt de kwaliteit van gedocumenteerde gegevens door te investeren in up to date archivering van informatie van de planten in de tuinen. Van alle relevante planten is het accessie nummer bekend, de planten zijn zo veel mogelijk van wilde herkomst.

Plannen voor de komende vijf jaar van de NVBT

1. Fondsen werven
2. De NVBT zal zich inzetten voor bedreigde tuinen en tuinen ondersteunen om duurzaam significant inhoudelijk te verbeteren en/of versterken.
3. Belangenbehartiging en promotie van de leden, zoals ook verwoord in het marketingplan 2009.
4. Bevorderen van deskundigheid van de leden door uitwisseling en delen van kennis o.a. ook over duurzame bedrijfsvoering en het organiseren van thematische inhoudelijke workshops.
5. Gezamenlijke projecten ontwikkelen, zoals bv ontwikkelen van een digitaal informatiesysteem, waardoor de kennis zoals aanwezig in de tuinen voor het grote publiek wordt ontsloten.
6. Samenwerking met organisaties van natuurbescherming en natuureducatie bevorderen en vergroten.
7. Op te treden als kenniscentrum voor natuurbeschermingsorganisaties voor botanische soorten en expertise met betrekking tot het kweken van zeldzame Nederlandse wilde planten en kritische bedreigde soorten wereldwijd, aanwezig in tropische, subtropische, aride, gematigde- en polaire locaties. De aangesloten botanische tuinen hebben een netwerk ontwikkeld waardoor actief Nederlandse bedreigde rode lijst planten in cultuur behouden kunnen worden. In de toekomst zal dit rode lijst kweekproject in tuinen inhoudelijk verbreed en verdiept worden doordat niet alleen de plantensoort, maar ook de volledige genetische diversiteit van iedere verzamelde bedreigde soort zoveel mogelijk wordt geconserveerd.
8. Fungeren als platform voor uitwisseling van educatie materiaal en activiteiten.
9. Eigentijdse media inzetten om kennis te ontsluiten voor het grote publiek.
10. Het versterken van de capaciteitkwaliteit van medewerkers in de tuinen door periodiek een onderlinge uitwisseling van medewerkers tussen de tuinen te organiseren en te stimuleren.